

Д. М. Швайба

Мінская абласная арганізацыя Беларускага прафсаюза работнікаў хімічнай, горнай і нафтавай галін прамысловасці, Мінск

D. N. Shvayba

The Minsk regional organization of the Belarusian trade Union of workers of chemical, mining and oil industries, Minsk

УДК 338.2(476)+316.42(476)

АБАГУЛЬНЕННЕ ВОПЫТУ ЗША, КІТАЯ І ІНДЫІ ПА ЗАБЕСПЯЧЭННІ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНАЙ БЯСПЕКІ ДЗЯРЖАВЫ

SUMMARIZING THE EXPERIENCE OF THE USA, CHINA AND INDIA TO ENSURE SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Агульным у дзяржаўным умяшанні для развітых краін з'яўляецца тое, што ў мэтах забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі яны стымулююць знешнеэканамічныя адносіны, якія забяспечваюць такую структуру знешняга гандлю, пры якой экспарт быў бы прадстаўлены больш тэхналагічнай прадукцыяй, чым імпарт; і зваротную структуру ў частцы руху капіталаў, якая, выводзячы за мяжу высокія тэхналогіі вытворчасці, павышае прадукцыйнасць вытворчасці ўнутры краіны.

Ключавыя словы: сацыяльна-эканамічная абароненасць; дзяржава; грамадства; прадпрыемства; работнік; пагроза; абароненасць; інтарэсы; эканоміка, аналіз, сістэма.

In General, state intervention in developed countries is that in order to ensure socio-economic security they stimulate foreign economic relations, which provide the structure of foreign trade, in which exports would be rendered more technologically advanced products than imports; and reverse the structure in terms of capital flows, which go beyond the border of the high production technology, improves the performance of production within the country.

Key words: socio-economic security; the government; society; enterprise; employee; threat; security; interests; Economics, analysis, system.

Абсалютна ўсе дзяржавы сутыкаюцца з неабходнасцю забеспячэння ўласнай сацыяльна-эканамічнай бяспекі. Гэта абумоўлена ў першую чаргу пастаянна змяняючыміся ўмовамі ў сусветнай эканоміцы, якія абумоўліваюць у сваю чаргу новыя выклікі і пагрозы. Менавіта пагэтану нам важны вопыт такіх сусветных лідараў, як Злучаныя Штаты Амерыкі, Кітай і Індыя.

Што тычыцца Злучаных Штатаў, то апынуўшыся ўдалечыні ад найбуйнейшых разбуральных ваенна-палітычных канфліктаў XX стагоддзя, яны атрымалі сур'ёзныя перавагі для паспяховага развіцця эканомікі. Але ўжо ў 70-х гадах мінулага стагоддзя намецілася адставанне тэмпаў эканамічнага росту ЗША па параўнанні з Японіяй, Германіяй, у 90-х гг. з Кітаем.

Следствам адноснага зніжэння эфектыўнасці вытворчасці ў ЗША стала скарачэнне ўдзельнай вагі краіны ў сусветным экспарце прадукцыі

асноўных галін перапрацоўчай прамысловасці. Разам з тым амерыканскія вытворцы шырокага спектру галін эканомікі сталі прайграваць у канкурэнтнай барацьбе не толькі на знешніх рынках, але і на ўнутраным.

Аднак сучасны эканамічны ўздым ЗША забяспечваўся галоўным чынам ростам навукаёмстага сектара эканомікі. Штогадовы рост вытворчасці высокатэхналагічных кампаній склаў за апошнія гады больш за 6 %, тады як рост іншых галін апрацоўчай прамысловасці быў роўны 2,4 %. Нягледзячы на гэта, за апошнія гады ЗША страцілі лідарства ў сусветнай вытворчасці шэрагу навукаёмістых галін: доля навукаёмістай прадукцыі ў агульным аб'ёме прадукцыі перапрацоўчай прамысловасці складае на сённяшні дзень 48 % (Японія – 70 %, Германія – 50 %), для параўнання ў 1996 годзе гэты паказчык быў вышэйшы, чым у іншых краін – 16 % (Японія – 14 %, Германія – 9 %). Доля ЗША ў сусветным экспарце інфармацыйнага абсталявання складае 13 % (Японія – 9,7 %, Кітай – 7,1 %) [1].

Улічваючы, што названыя паказчыкі вызначаюцца, у першую чаргу, інвестыцыямі ў НДВКП, мы павінны адзначыць, што доля ЗША ў агульных выдатках развітых краін у НДВКП складае 46 %. Адпаведна, Злучаным Штатам у розны час адначасова належала да 22 з 50 макратэхналогій, якія ўтвараюць сусветны рынак высокатэхналагічнай прадукцыі [2].

Таксама ідзе справа і ў іншых галінах. Дзякуючы сучаснай тэхналогіі ў ЗША, напрыклад, з адной тоны нафты атрымліваюць у 1,5 раза больш бензіну, чым у Еўропе.

Паскоранае развіццё НТП спрыяльна паўплывала як на прадукцыйнасць працы, так і на структуру занятасці. Пры тым, што важнейшы паказчык эфектыўнасці галін эканомікі – прадукцыйнасць працы.

Неабходна адзначыць важную ролю ў павышэнні эфектыўнасці вытворчасці ў галінах венчурнага капіталу, як элемента механізму забеспячэння інавацыйнага росту эканомікі ЗША. Венчурны капітал, які быў асабліва развіты ў Штатах, агульны аб'ём якога дасягнуў 19,1 млрд дол., засяроджаны пераважна ў навукаёмістых галінах, найбольш эфектыўным чынам забяспечваючы рэалізацыю навуковых вынаходак. Шырокае распаўсюджванне атрымала такая форма фінансавання капіталаўкладанняў у эканоміку галін, як лізінг. У апошнія гады ў ЗША ўдзельная вага лізінгавых аперацый у агульных аб'ёмах інвестыцый у галіны складае каля 30 % (у ЕС – 25 %) [3].

Узровень развіцця чалавечых рэсурсаў у значнай ступені вызначае якасць попыту, які мае асаблівае значэнне для развіцця эканомікі ЗША.

Унутраны попыт ЗША дазваляе паспяхова развіцця і ўмацаваць канкурэнтныя перавагі нацыянальным галінам перад выходам на знешнія рынкі. Нярэдка па прычыне высокай патрабавальнасці да якасці прадукцыі спажываюць гэтай краіны развітыя рынкі новых прадуктаў упершыню ўзнікаюць у ЗША, што таксама ставіць нацыянальных вытворцаў у больш выгаднае становішча ў канкурэнтнай барацьбе з замежнымі вытворцамі.

Ва ўмовах глабалізацыі сусветнай эканомікі роля дзяржаўнага рэгулявання ў забеспячэнні сацыяльна-эканамічнай бяспекі становіцца ўсё больш відавочнай. Забеспячэнне сацыяльна-эканамічнай бяспекі ЗША ў высокай ступені вызначаецца палітычнымі фактарамі, дзеянне якіх мае два асноўных напрамкі:

- павышэнне эфектыўнасці ўнутранага вытворчасці з дапамогай стымулявання НТП;
- усеагульная падтрымка нацыянальных галін на знешніх рынках.

Урад аказвае ўплыў на НТП як прамым удзелам у выдатках на НДВКП, так і стварэннем спрыяльных інстытуцыйных умоў для паскарэння НТП.

Роля ўрада ў развіцці навукі і тэхналогіі як галоўнага фактара ўздыму эканомікі адлюстравана ў сучаснай тэхналагічнай палітыцы – «Тэхналогіі для эканамічнага росту Амерыкі: новы курс на стварэнне эканамічнай моцы», у якой мяркуецца, што інвеставанне ў развіццё тэхналогій з'яўляецца найважнейшай функцыяй ўрада.

Неабходна звярнуць увагу на тое, што ў апошнія гады доля дзяржаўных выдаткаў у агульных выдатках на НДВКП у ЗША знаходзіцца на ўзроўні 55 %, за кошт якіх фінансуюцца галоўным чынам фундаментальныя даследаванні. Маштабы інвеставання склалі больш за 90 млрд. дал. штомесяц (у 1998 г. – 110 млрд дал. за год) [4].

Традыцыйна ЗША праводзяць актыўную знешнеэканамічную палітыку накіраваную на забеспячэнне канкурэнтаздольнасці галін яе эканомікі. Толькі за апошнія гады было заключана больш за 200 гандлёва-эканамічных пагадненняў з замежнымі краінамі. Вынікам такой палітыкі стала паглыбіўшаяся інтэрнацыяналізацыя і глабалізацыя амерыканскай эканомікі, што пацягнула адпаведна рост яе ўзаемазалежнасці з сусветнай эканомікай. І такое становішча рэчаў не толькі не зніжае канкурэнтаздольнасці галін яе эканомікі, але наадварот, дазваляе паўнаважна рэалізоўваць канкурэнтныя перавагі. Красамоўны той факт, што ў выніку азіяцкага фінансавага крызісу ў ЗША з адпаведных рынкаў перацякло больш за 700 млрд дал. [5].

Для аказання падтрымкі нацыянальным кампаніям непасрэдна ў краінах-партнёрах пры садзейнічанні ўрада ЗША адкрываюцца бізнес-цэнтры, галоўная задача якіх у аказанні інфармацыйнай, прававой і іншых відаў дапамогі карпарацыям ЗША.

Вылучым сярод найважнейшых інстытуцыйных умоў забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі ЗША развітую сістэму ўніверсітэтаў і даследчых лабараторый пры іх, якія забяспечваюць нацыянальныя прыярытэты ў фундаментальнай навукі, што з'яўляецца неабходнай умовай эканамічнай устойлівасці прамыслова развітай краіны, канкурэнтаздольнасці яе галінаў.

Шырокая, разгалінаваная сетка фондаў, якія дзейнічаюць глабальна ў мэтах прыцягнення таленавітых навукоўцаў з розных краін для працы ў ЗША, уяўляецца яшчэ адной важнай інстытуцыянальнай умовай канкурэнтаздольнасці галін эканомікі. Гэтая практыка падмацоўваецца

адпаведным іміграцыйным заканадаўствам, селектыўным дзеяннем, накіраваным на дасягненне той жа мэты.

Некаторым вынікам ўзаемадзеяння эканамічных і палітычных фактараў забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі ЗША ў пэўных інстытуцыйных умовах з'явілася павышэнне эфектыўнасці эканомікі на інавацыйнай аснове.

Распрацоўка і прымяненне новых тэхналогій з мэтай павышэння прадукцыйнасці капіталу і працы, дзяржаўнае фінансаванне большай часткі выдаткаў на НДВКП, а таксама актыўная знешнеэканамічная палітыка, накіраваная на падтрымку нацыянальных вытворцаў у іх канкурэнтнай барацьбе пры наяўнасці развітой навуковай базы, якая абапіраецца як на ўласных навукоўцаў, так і на прыцягненні даследчыкаў з іншых краін зрабіла ЗША вядучым вытворцам навукаёмістай прадукцыі ў свеце; доля ў сусветным экспарце навукаёмістай прадукцыі больш чым у два разы пераўшылае долю гэтай краіны ў сусветным экспарце наогул.

Істотная доля высокіх тэхналогій у вытворчасці і экспарце прадукцыі апрацоўчай прамысловасці сярод вядучых краін таксама з'яўляецца паказчыкам канкурэнтаздольнасці галін эканомікі Злучаных Штатаў ва ўмовах глабалізацыі.

Падобна ЗША, Кітай становіцца сёння найбуйнейшым вытворцам не толькі прадукцыі традыцыйных галін яе эканомікі, у тым ліку чорных металаў, але і высокатэхналагічных тавараў. Экспарт электронікі з Кітая (у першую чаргу камп'ютараў, лічбавых камер, мабільных тэлефонаў) ужо склаў 180 млрд дол., павялічыўшыся за год у 1,5 раза (экспарт аналагічнай прадукцыі ЗША ў тым жа годзе – 149 млрд дол.) [2]. Па гэтым жа шляху, нарошчваючы экспарт праграмнага забеспячэння, рухаецца Індыя.

Кітай, развіваецца згодна са стандартнай для краін Усходняй Азіі стратэгіяй экспартна-арыентаванага росту, спецыялізуецца на вытворчасці многіх відаў прамысловых тавараў, прычым іх наменклатура пастаянна пашыраецца.

Так, калі ў 1972 г. кітайскія тавары прысутнічалі на рынку ЗША толькі ў 9 % дзесяцізначных таварных пазіцый наменклатуры, то на сённяшні дзень ужо ў 70 %. Пры гэтым унутры вытворчых ланцужкоў па выпуску таго ці іншага прадукту Кітай спецыялізуецца на зборцы і фінальных стадыях вытворчасці: 2/3 кітайскага імпарту склалі прамежкавыя тавары, у той час як 60 % экспарту прыходзіцца на канчатковую прадукцыю [1].

Традыцыйнай спецыялізацыяй Кітая былі спажывецкія тавары, доля якіх у экспарце склала 40 %, у апошнія гады краіна актывізуе вытворчасць інвестыцыйных тавараў: іх доля ў экспарце вырасла з 12 % у 1997 г. да 20 % [1].

Пашырэнне наменклатуры вырабляемых ў Кітаі тавараў не можа не адбівацца на вытворчай спецыялізацыі іншых краін. Яны паступова альбо губляюць адпаведныя галіны, альбо перамяшчаюцца ў бок вытворчасці больш высакакасных тавараў, альбо пачынаюць спецыялізавацца на

вытворчасці асобных кампанентаў або на іншых асобных бізнес-працэсах (дызайн і інш.).

Як паказаў П. Шот, хоць карэляцыя паміж наменклатурай прадукцыі, што вырабляецца ў Кітаі і краінах АЭСР, расце, адначасова павялічваецца і разрыў паміж імі ў кошце адзінкі тавару. Згодна з яго інтэрпрэтацыяй, апошнія, рэагуючы на ўзмацненне канкурэнцыі з Кітаем, вымушаны спецыялізавацца на выпуску тавараў больш высокай якасці, а значыць, і больш дарагіх [6].

Улічваючы, што краіны АЭСР не могуць канкураваць з Кітаем па кошту рабочай сілы, для іх гэта адзіны спосаб захаваць сваю нішу на рынку без зніжэння зароботных плат.

А вось Індыя – адна з нямногіх дынамічна растучых краін, якія маюць дэфіцыт гандлёвага балансу, а значыць, у значнай ступені якая абаліраецца на ўнутраны рынак. Тым не менш, асноўным рухавіком развіцця гэтай краіны з’яўляецца экспартна арыентаваная галіна афшорных паслуг: праграмаванне, бухгалтарскі ўлік, кол-цэнтры, медыцынскія паслугі і г. д. Вытворчасць у гэтай галіне з 1980 г. расла сярэднім тэмпам ў 7,5 % у год, а заняцасць – 3,6 % у год. Перанясенне вытворчасці адпаведных паслуг у Індыю таксама мяняе структуру прапановы ў іншых краінах, у прыватнасці ў ЗША [2].

Адзначым, што ў сувязі з вялізнымі маштабамі рынку Кітая і Індыі, а таксама тым, што гэтыя краіны змаглі хутка забяспечыць падрыхтоўку вялікай колькасці ядрэнна адукаваных інжынерных кадраў, у цяперашні час змяняецца і геаграфія размяшчэння даследчых і дызайнерскіх падраздзяленняў у вытворчых ланцужках. Усё больш прыкладных даследаванняў і распрацовак, асабліва звязаных з даводкай прадукцыі з улікам спецыфікі мясцовага попыту або мясцовай арганізацыі вытворчасці, пераносіцца ў тыя ж краіны, дзе арганізавана і сама вытворчасць. У працы Д. Пугі і Д. Трэфлера такога роду інавацыі названыя інкрэментнымі [7, с. 34].

Калі ўнутраны попыт ці маштабы ўнутранай вытворчасці ў развіваючыхся краінах былі невялікія, падобнага перанясення стадый інавацыйнага працэсу не адбывалася. Цяпер жа гэтая практыка становіцца ўсё больш распаўсюджанай, і перш за ўсё ў дачыненні да Кітая, а ў далейшым і да Індыі. Больш таго, Індыя знайшла сваю міжнародную спецыялізацыю ў сферы паслуг, значная частка якіх (асабліва афшорнае праграмаванне) звязана з інкрэментнымі інавацыямі.

Аналіз практыкі забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі разгледжаных краін дазваляе зрабіць некаторыя агульныя высновы.

Па-першае, забеспячэнне сацыяльна-эканамічнай бяспекі звязана з мерамі па ўмацаванні нацыянальнай эканамічнай сістэмы, забеспячэнні яе беспечнага і эфектыўнага функцыянавання.

Да гэтага змушаюць краіны сусветныя эканамічныя працэсы: большую частку сусветнага рынку кантралуюць найбуйнейшыя транснацыянальныя

карпарацыі, глабалізацыя сусветнай эканомікі таксама характарызуецца канцэнтрацыяй і транснацыяналізацыяй банкаўскіх структур і спрыяючых гэтаму патрабаванню міжнародных арганізацый (Бернскага саюза і інш.), якія спалучаюцца з неабходнасцю зніжэння эканамічных і фінансавых рызык.

Па-другое, сацыяльна-эканамічная бяспека ЗША ў высокай ступені вызначаецца палітычнымі фактарамі, дзеянне якіх мае два асноўныя напрамкі: павышэнне эфектыўнасці ўнутранай вытворчасці з дапамогай стымулявання інавацыйнай дзейнасці;

усеаб'емлючая (палітычная, ваенная, дыпламатычная і інш.) падтрымка нацыянальных галін на ўнутраным і знешніх рынках (што дазволіла, напрыклад, у кароткі тэрмін пераадолець іпатэчны крызіс жніўня 2007 года).

Па-трэцяе, Кітай забяспечвае сацыяльна-эканамічную бяспеку, стаўшы найбуйнейшым вытворцам і экспарцёрам не толькі прадукцыі традыцыйных галін яго эканомікі, але і высокатэхналагічных тавараў. Экспарт электронікі з Кітая (у першую чаргу камп'ютараў, лічбавых камер, мабільных тэлефонаў) складае 480 млрд дол. у год [1]. Па гэтым жа шляху, нарошчваючы экспарт праграмнага забеспячэння, рухаецца Індыя.

Па-чацвёртае, узростанне значнасці забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі – заканамерны вынік глабалізацыі.

Па-пятае, урады краін, выкарыстоўваючы розныя метады і ў тым ліку прамое адміністрацыйнае ўмяшанне, актыўна стымулююць павышэнне канкурэнтаздольнасці нацыянальных вытворцаў на ўнутраным рынку, падтрымліваюць іх у канкурэнцыі на знешніх рынках, карэктуючы дзеянне рынкавага механізму з улікам інстытуцыйных умоў.

Пры гэтым агульным у дзяржаўным умяшанні для развітых краін з'яўляецца тое, што ў мэтах забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі яны стымулююць знешнеэканамічныя адносіны, якія забяспечваюць такую структуру знешняга гандлю, пры якой экспарт быў бы прадстаўлены больш тэхналагічнай прадукцыяй, чым імпорт; і зваротную структуру ў частцы руху капіталаў, якая, выводзячы за мяжу высокія тэхналогіі вытворчасці, павышае прадукцыйнасць вытворчасці ўнутры краіны.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Швайба, Д. М. Замежны вопыт забеспячэння сацыяльна-эканамічнай бяспекі на прыкладзе Японіі / Д. М. Швайба // Проблемы управления. – 2018. – № 1(67). – С. 25–129.
2. Швайба, Д. Н. Зарубежный опыт развития социальной сферы предприятий / Д. Н. Швайба // Инновационная экономика и промышленная политика региона (ЭКО-ПРОМ–2009): труды VII Всерос. науч.-практ. конф., Санкт-Петербург, 30 сент. – 3 окт. 2009 г. / С.-Петербург. гос. политехн. ун-т; редкол.: А. В. Бабкин [и др.]. – СПб., 2009. – С. 752.
3. Швайба, Д. Н. Зарубежный опыт взаимодействия государства и бизнеса / Д. Н. Швайба // Социальные технологии в государственном управлении и бизнесе: материалы межрегион. науч.-практ. конф., Екатеринбург, 9 апр. 2009 г. / Урал. гос. техн. ун-т; под общ. ред. В. В. Запарий. – Екатеринбург, 2009. – С. 317–319.
4. Швайба, Д. Н. Социальная сфера предприятий в зарубежных странах / Д. Н. Швайба // В мире научных открытий. – 2010. – № 2. – С. 105–107.

5. Швайба, Д. Н. Мировые тенденции развития социальной ответственности бизнеса / Д. Н. Швайба // Труд. Профсоюзы. Общество. – 2010. – № 2. – С. 29–33.
6. Schott, P. K. The relative sophistication of Chinese exports / P. K. Schott. – Cambridge: Nat. Bureau of Econ. Research, 2006. – 30 p. – (NBER working paper; № 12173).
7. Puga, D. Wake up and smell the ginseng: the rise of incremental innovation in low-wage countries / D. Puga, D. Trejler. – Cambridge: Nat. Bureau of Econ. Research, 2005. – 44 p. – (NBER working paper; № 111571).

(Дата подачи: 28.02.2018 г.)

Е. О. Щербакова

Белорусский национальный технический университет, Минск

E. Scherbakova

Belarusian National Technical University, Minsk

УДК 331.1

ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ: ЭВОЛЮЦИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ

LABOUR RESOURCES: THE EVOLUTION OF IDEAS

В статье рассматривается эволюция представлений о трудовых ресурсах. Приводится характеристика понятий «трудовые ресурсы», «трудовой потенциал», «человеческие ресурсы», «персонал».

Ключевые слова: трудовые ресурсы; труд; человеческие ресурсы; трудовой потенциал; человеческий капитал; рабочая сила; персонал.

The article the evolution of ideas about labour resources is investigated. Provides definitions of the terms «labour resources», «labour potential», «human resources», «staff».

Key words: labor resources; labour; human resources; labor potential; human capital; labor force; personal.

Впервые термин «трудовые ресурсы» сформулировал в одной из своих статей академик С. Г. Струмилин в 20-е гг. XX столетия. Данный термин применялся в практике планирования и учета трудоспособного населения в условиях централизованного управления человеческими ресурсами. Согласно С. Г. Струмилину, трудовые ресурсы – это планово-учетная категория, характеризующая часть населения, которая находится в трудоспособном возрасте. В качестве финансово-экономической категории это понятие означало часть населения, обладающую необходимым физическим развитием, умственными способностями и знаниями [16, с. 32].

Первоначальная трактовка понятия «трудовые ресурсы» ограничивалась численностью трудоспособного населения, поскольку таковыми были запросы труда в его раннеиндустриальной форме.

По мере развития понятия расширялось его содержание, оно вобрало в себя все параметры людей (состояние здоровья и работоспособность; про-